

Ali Akbaş'ın Şiirlerindeki Coğrafya

◆ Mehmet Pektaş

İnsanın içinde yaşadığı âlemlerle etkileşimine bağlı olarak edebiyatı coğrafyadan ayrı düşünmek mümkün değildir. Her sanatçı mekânı kendine özgü duyuş ve düşüncelerle algılayıp eserine yansıtır. Bir sanatçının mekân karşısındaki tavrı onu diğerlerinden ayırt edici niteliktedir (Yivli, 2009: 681). Kimi sanatçılar, doğrudan doğruya mekânın fiziki tasvirini yaparken kimileri mekânı olaylar silsilesi içerisinde bir fon olarak kullanır, kimileri ise tamamen soyut bir mekân kurgulamayı tercih eder. Az sayıda sanatçı ise mekâna tarihi ve kültürel bir perspektifle bakar. Bu sanatçılardan birisi olan Ali Akbaş'ın coğrafyayla ilişkisi üzerinde durulmaya değer bir konudur.¹

Akbaş, şiirinde üç kıtaya yayılan geniş bir coğrafyayı konu edinir. Bu geniş coğrafya ecdadın kültürünü, medeniyetini, inançlarını taşıdığı, uğrunda can alıp can verdiği, kanı ile suladığı yüzlerce yıl adaletle hükmettiği topraklardır. Akbaş'ın şiirinde bu topraklar sahip oldukları tarihi, kültürel zenginlikleri ve Anadolu insanının gönlündeki "duygu birikimi"yle yer alır. Şairin şiir coğrafyası aynı zamanda "Bin yılda yoğurduk her mısramı" "Dünyaya değişmem bir aksağını" dediği türkülerimizin de coğrafyasıdır. Bu noktada onun "Türküler" isimli şiiri dikkat çeker. Şair, bu şiirde "Türküler bilirim Vanlı, Yemenli" diyerek aradaki fiziksel mesafeye rağmen tarih, kültür ve duygu müşterekliğine vurgu yapar.

Yemen her ne kadar bugün sınırlarımız dışında olsa da türkülerdeki "vatan" coğrafyamızın içerisindedir. Aradan geçen onlarca yıla rağmen Yemen'e dair izler Anadolu insanının gönlünde muhafaza edilmiştir, oraya dair bir türkü veya bir hatıra insanımızın gözlerini yaşartmaya yeterlidir. Türkü coğrafyasında Ağrı kadar Hira da bizimdir. Belh, Buhara kadar Kerkük ve Irak da bizimdir (Akbaş, 2011: 252-257). Kimi şiirlerde şairin içindeki "akıncı ruhu" kabarıyor, eski günlerin şevkiyle Marmara'dan çıkıp Hint'e, Çin'e kadar "Belki ayın güneşin doğup battığı yere" kadar gitmek ister (Akbaş, 2018: 219). Damarlarında Oruç'un Barbaros'un kanının dolaştığını hisseder, şanlı tarihimize atıf yapar:

"Kanımda kanı kaynar Oruç'un, Barbaros'un
Biz eski fatihleri, Cezayir'in, Rodos'un" (Akbaş, 2018: 220).

¹ Ali Akbaş, şiirleri coğrafi anlamda zengin bir malzeme barındırmaktadır. Bir makalenin kapsamını aşan bu konu üzerinde bir tez yapılması faydalı olacaktır. Bu yazıda amacımız uzmanların ve meraklıların dikkatini çekmekten ibarettir.

Çocuklar söz konusu olunca Ali Akbaş'ın şiirlerindeki coğrafyanın sınırları daha da genişler, âdeta bütün dünya olur. Çocuklar nerede olursa olsun Rabb'in emanetleridir. Onlar fillerin ayakları altında ezilen karınca, açmadan solan goncalardır (Akbaş, 2018: 57). Farklı coğrafyalarda doğmalar da yalnız adları değişir, hepsinin yüzünde Mesih masumiyeti vardır:

"Adına Yunus deriz
Erciyes eteklerinde doğmuşsa eğer
Yunus, yâni bir ermiş
Hint'te, Çin'de doğarsa
Tagor, Buda, Konfüçyüs
Oysa hepsi birer bilge çocuktur onların
Yüzlerinde Mesih mâsumiyeti,
Sözlerinde mezmûr gücü var..." (Akbaş, 2018: 58).

Anadolu:

Akbaş'ın Akbaş'ın şiirini besleyen en temel kaynak Anadolu'dur. Bu topraklarda yetiştiğini hissettiren şair, Anadolu kültürünü özümsemiş ve kendine has üslubuyla şiire dökmüştür. Sadık K. Tural bu konuda şöyle der: "Ali Akbaş, ilk birikimlerini tabiatla boğuşan tarım toplumunun bütün hususiyetlerini yaşayan köylü (çiğçi) diliminin, köy ailesi biriminin içinden alır. İlkokulu bitirdiği köyden ayrılışı, belki sosyal dilimlerden bir ikincisine, memurluğa (bürokratiğe) geçmesine yol açmıştır; ancak, köy ailesi biriminden o birimin kabullerinden fedakârlık etmemiş, büyük şehir içinde de onu yaşamağa gayret etmiştir." (Tural, 1982: 194). Onun şiirleri, ninesinden masallar dinleyen, yaz sıcağında çaylarda çimerek serinleyen, tarlalarda türküler söyleyen, yaylalarda çiğdem toplayan, pınarların soğuk sularından içen bir ruhun terennümleridir. Özellikle "Benim aslan çocukluğum" diye ifade ettiği çocukluk yıllarına ait hatıralar şiirde önemli bir yer tutar. Köy hayatı, Akbaş'ın halen görmekte olduğu çocukluk rüyası gibidir. Ahmet Kabaklı, Akbaş'taki bu duyguyu "köy nostaljisi" (daüssılası) diye niteler ve köyü terk etmeye bağlı bir suçluluk duygusu ve vicdan kaygısı olarak tanımlar (Kabaklı, 1991: 246).

"Masal Çağı" isimli şiirinde çocukluk hatırlarıyla ilgili olarak:

"Artık rüyama girmeyin
Etmeyin etmeyin böyle."

diyen şair, yaşadığı hayattan memnun olmadığını şu dizelerle ifade eder:

“Hiç sormayın nerde kaldım
Her yıl bir diyarda kaldım
Bir ifrit ağına düştüm
Bir kuş gibi darda kaldım
Yıkacağım evi barkı
Sıkıyor beni dört duvar
Niye söylediğim şarkı
Ulaşmıyor yâre kadar” (Akbaş, 2018: 29).

Cemal Kurnaz’ın dediği gibi onun şiiri özlem üzerine kuruludur ve kaybedilmiş masalların, türkülerin, ninnilerin, tekerlemelerin dünyasını aramaktadır (Kurnaz, 2013: 75). Şair, yaşadığı hayattan kurtulup en mutlu çağ olarak nitelediği çocukluk yıllarına dönmek ister:

“İşte o yıllardır
Benim en mutlu çağım
Yıllar engel olmasa
Kuş olup uçacağım” (Akbaş, 2018: 409).

Akbaş’ın şiirlerinde öğlen sıcağında, eşek sırtında ayağını sallayan Ahmet Ede’siyle, toprakta yalın ayak gölgesiyle oynayan çocuğuyla, buğday tarlaların içinden geçerek kocasına azık getiren Emine’siyle, sıcakta mayışan ve dilini dışarı sarkıtan köpeğiyle, baygın tavuklarıyla, sinekten huylanmış öküzleri devrilmesin diye kağına dayanan Durdu Dayı’sıyla, burnu kanayan ırgatıyla köy hayatına dair canlı tasvirler dikkat çeker (Akbaş, 2018: 23-25). Çayda çamaşır tokaçlayan, suyun yansımında saçlarını tarayan kızlar, fistan giymiş Zeynep, Elifler, Sunalar, Gülçinler; kilim dokuyan gelinler, harmanda yatan, dövende dönen çocuklar, masal anlatan nineler, kepeneğe bürünen çobanlar, aynı kaptan yemek yiyen, su içen insanlar, karlı dağlar, kekik kokulu tarlalar, dumanı tüten bacalar Ali Akbaş’ın arı duru Türkçesiyle şiire dökülür. Onun şiirinde dağlar sanki canlı birer varlıktır. Saz çalıp efkâr dağıtır, kızarsa kaşını çatar, Köroğlu’na babalık, insanlara yoldaşlık eder.

Anadolu’nun bugünkü durumu onu üzer. “Efsane” isimli şiirde Anadolu’da kurulmuş eski medeniyetlere değinen şair o çağlarda dağların yavşan ve kekik koktuğunu, yabancı asmalardan üzümlerin sarkıtığını anlatır. Medler, Persler ve İskender’in orduları bu toprakları çiğnemiş, daha sonra Venedik tayfaları ağaçları kesip kürek ve gemi direği yapmışlardır. Ardından Türkler ağaçlardan hamur tekneleri, mertekler, kağı tekerleri yaparlar. Dikatsizlik sonucu orman yangınlarına sebebiyet verirler. Daha sonra Haçlı seferleri, Moğol akınları, Timur’un orduları ormanları bitirir. Geri kalanları da günümüz insanı talan eder. Geriye üç beş ahlat ve çalı kalır (Akbaş, 2018: 60-62).

“Son Göçebe” isimli başka bir şiirde doğal güzelliklerin tükenişi dile getirilir. Batı özentisiyle kültürel değerlerin yok oluşu anlatılır. Şair, rengârenk

kilimlerin yerlerini halıfilekse bıraktığından, pınar gözlerinin kum dolduğundan, gelinlerin kınalarının solduğundan, ozanların türküleri unuttuklarından, koyunların zayıfladığından, çocukların bir deri bir kemik kaldığından yakınır (Akbaş, 2018: 68-69). “Şehirde” isimli şiirde şairin korkunç bir labirente benzettiği şehir hayatı, burada yaşayanları tanınmaz hale getirir. İnsanların bu korkunç labirentte her gün evlerini bulabilmeleri şaşırtıcıdır. Bir ur gibi büyüyen şehir, insanı insanlıktan çıkararak gorile veya deve dönüştürür; kadınların kocalarını, çocukların babalarını tanımları hayret verici hale gelir (Akbaş, 2018: 78). Apartmanlar, bela şimşekleri için birer paratonere dönerken muhtemelen yakında parklara asit yağmurları da yağacaktır (Akbaş, 2018: 397).

Akbaş’ın üniversitede öğrenciyken yazdığı “Göç” şiiri, Anadolu insanına dair sosyal bir trajediyi işler. Şair, dün askere Hint’e Yemen’e gidilirken bugün Almanya’ya ekmek için gidilmesini kabullenemez. Üç kıtada at koşturup şanlı bir tarih yazan ordu-milletin, fetih için geçtiği Tunadan avrat uşak geçmesine âdeta isyan eder. Bu hali şu dizelerle anlatır:

“Tuna bizden utanır
Biz Tunadan
Yüzüne kapatır ellerimi”

Buna sebep olanların da utanç duymasını bekler. “Varım yoğum törem gider.” mısraıyla kültürel dejenereasyonu henüz göçün başlangıç yıllarında öngörür (Akbaş, 2018: 76).

Şairin dünyasında doğup büyüdüğü Kahramanmaraş’ın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çeşitli şiirlerinde camgöbeği yeşili suyuyla Ceyhan’a, baharda karların erimesiyle boz bulanık akan Sarsap Çayı’na, Karakoç’un avlağı Salavan Dağı’na değinir. Akbaş, şiirlerinde insan faktörünü hiçbir zaman göz ardı etmez. “Bakıra Övgü” isimli şiirde şehrin daha gün doğmadan çekiç sesleriyle uyanıp mor dağlara dayandığını söyler. Güneş, Bakırcı Ökkeş’in maharetli elleriyle şekil verdiği bakır sininin üzerine doğar. Hünerli eller bakırı kuş yapar. Güvercin gibi ibrikler, kuğu gibi güğümler birisi “hişt” dese kondukları raftan uçacak gibidir. Şair, ninelerin çeyizini süsleyen bakırın, altın ve gümüşün yanında hakir kalsa da pek çok hatıra sakladığını söyler (Akbaş, 2018: 188-189).

“Sılaya Hasret” şiirinde memleket özlemini dile getiren şair öldüğünde hayalinde karlı Nurhak’ın, dere boyunca akçakavakların, alçak damları, sazdan samandan evleri, tombul minareden okunan ezanları, çit fistanlı kızlarıyla Elbistan’ın kalacağını söyler. Daha sora zemheride yağın diz boyu karları, baharda her tarafı saran iğde iğde kokularını, ninelerin feslerine taktıkları reyhan çiçeklerini

hatırlar. Ölümü bir “turna göçü”ne benzeten şair, bu göçten geriye yalnız kendisinin kaldığını söyler. Ölüm onun için vakit geldiğinde bir bulutun saçından tutup bir dağ yamacından uçmaktır (Akbaş, 2018: 283-284).

Harput, Ali Akbaş'ın ikinci memleketi gibidir. “Şiir ve Şehir” isimli şiirde kendisi bu durumu şu dizelerle ifade eder:

“Başka yerde doğsam bile
Gözetmediler silsile
Sevgimi edip vesile
Eski kütüğü bozduklar
Beni Harputlu yazdılar” (Akbaş, 2018: 279).

Akbaş, Ahmet Kabaklı'ya ithaf ettiği “Issız Yurt” isimli şiirde Harput'u anlatır. Garip bir duyguya düştüğünü söyleyen şairin gözünde âdeta gerçekle rüya karışır (Akbaş, 2018: 194). Çoğu şiirinde olduğu üzere şair, salt fiziki bir betimlemeyle yetinmeyip mekânın tarihine, kültürüne de değinir.

“Belek Gâzi'nin rüyası
Burada döndü gerçeğe”

diyerek Harput hükümdarı Belek (Balak) Gazi'yi yâd eder. Ardından buraya mal olmuş erenler, Mansur Baba ile Üryan Baba'yı selamlar (Akbaş, 2018: 195). Gerçekle rüya daha da karışır, gerçekten ziyade rüya ağır basmaya başlar. Kubbesi yıkık mabette, Belek Gazi'nin Kur'an okuduğunu duyar ve her ayette ürperir. Daha sonra bütün kaleyi bir Kur'an rahlesi, ovayı ise savaş sahnesi olarak görür (Akbaş, 2018: 195). Şair, Enver Demirbağ'ın hoyratlarıyla Fırat'ın için için kanadığını söyler. Hazar'ı canlı bir varlık gibi düşünür, ona nazar degeceğinden korkar. Hazar eşini aramak için bu dağlara düşen mavi gözlü bir kuğudur. Şair onun kalkıp saçını taramasını ister (Akbaş, 2018: 197-198).

Akbaş, “Rize'ye Hasret” şiirinde bir zamanlar öğretmenlik yaptığı Rize'ye karşı beslediği duyguları ifade eder. Buranın çayından, balından ve günde üç kez yağın yağmurundan, yeşiller içinde ak güvercini andıran evlerinden özlemlerle bahseder. “Çağrı” isimli 23 Nisan şiirinde Adana'sı, Erzurum'u, Rize'siyle insanları bayram etmek üzere birliğe ve beraberliğe çağırır (Akbaş, 2018: 371). “Göl ve Kedi” şiirinde Tanrı'nın Van'a göl ve kedi olmak üzere iki emanet verdiğini söyler. Vanlılar göle dokunmasalar da kediyeye sahip çıkamazlar ve kedinin nesli tükenir. Tanrı, emanete sahip çıkılmadığı için göle insanların uykularını kaçıran bir canavar salar.

Akbaş, “Harran Gökleri” isimli şiirde gözlerini gökyüzüne dikerek yıldızları seyreder. Harran ilk çağlardan itibaren önemli bir inanç, ticaret ve ziraat merkezidir. Bir rivayete göre tufandan sonra yer yüzünde kurulan ilk şehir burasıdır (Şeşen, 1997: 237). Bunun yanında Harran, nemsiz havasıyla yıl-

dızların rahatça görülebilmesine imkân sağlar. Bu yüzden bilinen ilk astronomlardan Battani burada gökyüzü araştırmaları yapmıştır. Günümüzde bu bölgede gözlem şenlikleri yapılmakta ve gözlemevi kurma çalışmaları devam etmektedir. Şiirde, yıldızları ölmüş ergen kızlara benzeten şair onların iri şehla gözleri ile yerdekileri süzdüğü hissine kapılır. Mitolojide her insanın gökte bir yıldızı olduğu kabul edilir, yıldız kaydığında ise bir kişinin öldüğüne inanılır (Örnek, 1979: 24). Şairin “ölmüş ergen kızlar” ifadesiyle bu kadim inanca atıfta bulunduğu düşünülebilir (Akbaş, 2018: 13).

Şair, “Ardıcın Türküsü” isimli şiirinde dünyaya Torosların tepesindeki bir ardıcın gözünden bakar. Bu ardıc görüntüsüyle, yemenisini yele vermiş saçlarını savurmuş bir genç kız gibidir. Yücelerde yer tutmasına rağmen yine de uçan kuşlara özenir, turnalarla kanat çırpma ister, elinin bağlı olmasından yakınır (Akbaş, 2018: 41). Akbaş, şiirlerinde yer adlarını zikrederken oraların Anadolu insanındaki “duygu birikimi”ne de vurgu yapar. Özellikle savaş ve seferberlik yılları onun şiirlerinde sıkça vurguladığı konulardır. Şair, “Çanakkale” şiirinde, sade bir dille tarih boyunca dengi görülmemiş bu büyük savaşın dehşetini anlatır. Savaşın dehşetiyle derele kan akmış, gökte melekler bile ağlamıştır. Kara bağlayan anaların gözlerinde ağlamaktan yaş kalmamıştır. Naaşlar kurda kuşla yem olmuş, ocaklar sönmüştür. Ellerindeki kınalar solan gelinler, kızlar yıllarca eşlerini, yavuklularını beklemişlerdir. Şairin tesellisi ise anaların yeniden yiğitler doğurması ve şehitlerin yerinin boş kalmamasıdır (Akbaş, 2018: 26-208).

“Çiçekler ve Kuşlar” şiirinde, şair sırasıyla süm-bül, güvercin, lale, leylek, gül ve bülbülden bahseder. Sıra bülbüle gelince, şadırvandan akan su sesini hatırlar, Selimiye'ye, Süleymaniye'ye uzanır, buralardaki Kur'an tilavetini düşünür. Bu yönüyle bülbül, bir hafıza ya da mevlithana benzetilir. Tüm canlılar için hayat kaynağı olan su gerek dinimizde, gerekse kültürümüzde büyük önem taşır. Ecdat her sokağa bir çeşme yaparak insanları su ihtiyacını karşılamaya çalışmış, camilere de mutlaka şadırvan inşa etmiştir. Selimiye ve Bursa Ulu Cami'de bir adım öteye geçilmiş ve cami içerisinde şadırvanlar yapılmıştır. Şiirde, insanlar için ferahlatıcı ve huzur verici özelliğe sahip olan üç unsur, su, bülbül ve Kur'an-ı Kerim bir arada anılır (Akbaş, 2018: 19).

“Erenler Divanı” şiirinde şair Anadolu'nun manevi ikliminde dolaştırır okuru. Rüyasına Ahi Evran'ın önderliğindeki ahiler girer, birlikte türbe türbe dolaşırlar. Önce Konya'ya Mevlana'nın yanına varırlar. Yolculuk oradan Ankara'ya Hacı Bayram'ın huzuruna doğru devam eder. Sonra Akşemseddin ve Hacı Bektaş ile görüşürler. Daha sonra evliyaların sayısı yüz bin olur, her biri güvercin olup uçar (Akbaş, 2018: 143).

Balkanlar:

Ali Akbaş, diliyle, kültürüyle Balkanları vatandan ayrı düşünmez. Üsküp'e Veda şirinde dil birliğine şöyle vurgu yapar:

*"Ne bileyim..."
Diye başlıyor nutkuna Selda
Bir meleğin ağzında Türkçe kanatlanıyor
Vodno tepelerinde yankılanan
Bu titrek ses, bu içli sedâ
Bir kızıl kor gibi tekrar bize dönüyor
Ve herkes yanıyor..."* (Akbaş, 2018: 105).

Akbaş'ın bu duyarlılığı Mehmet Kaplan'ın tabiriyle kendisi de bir "serhat çocuğu" olan Yahya Kemal'i hatırlatır (Kaplan, 1998: 220.) Yahya Kemal de Türkçe konuşulan yerleri vatan coğrafyası içerisinde düşünür. Ona göre:

"Türkçenin çekilmediği yerler vatandır. Ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar. Vatanın kendi gövde ve ruhu Türkçedir" (Beyatlı, 1971: 83).

Yahya Kemal, başka bir yazısında Balkanların halen Türklük koktuğunu ifade eder:

"Türklük Avrupa'ya doğru cezr ü meddi biten deniz gibi o dağlardan çekilmiş, lâkin tuzunu bırakmış. Bütün o toprak Türklük kokuyor." (Beyatlı, 1976, s. 146-147). Akbaş kendine has yalın üslubu ile dil ve kültür sahasındaki devamlılığı şöyle dile getirir:

*"Bu dil sana ilk ninenenden armağan
Ve sen onlardan kalan
Bir silsilesin!"* (Akbaş, 2018: 105).

Akbaş, şiirini bitirirken Balkanlarda yaşayanlara veda eder. Bu veda ebedi bir ayrılık değildir. Zira şair, onların arada bir rüzgârlarla, bulutlarla ve kuşlarla selam göndermesini böylece irtibatın kopmamasını ister:

*"Elveda benim güzel kardeşlerim,
Arada bir rüzgârlarla,
Bulutlarla, kuşlarla,
Selam gönderin,
Elvedâ!.."* (Akbaş, 2018: 106).

Ali Akbaş, Tuna ile ilgili şiirlerde de Yahya Kemal'le aynı çizgide buluşur. Yahya Kemal "Bir Türk gönlünde nehir varsa Tuna'dır, dağ varsa Balkan'dır." (Beyatlı, 1976: 146) diyerek bu toprakların Türk ruhundaki önemine vurgu yapar.

"Tuna" isimli şiirinde Akbaş, nehri bir saat kordonuna benzetir. Bu kordon savaş meydanında bir hanın kolundan yere düşmüştür. Dolayısıyla bu nehir bize aittir (Akbaş, 2018: 234).

Akbaş "Tuna'ya" isimli şiirde nehirle şöyle dertleşir:

*"Söyle bana söyle bana
Ağır ağır akan Tuna
Kaç kere bulandın kana
İçtiğin kanlar hakkıçin"* (Akbaş, 2018: 209).

Daha sonra yüzlerce atlının nehirden geçişini hahyal eder:

*"Athlar beş yüzü birden
Nasıl geçtiler bu yerden
O hançer minarelerden
Okur ezanlar hakkıçin"* (Akbaş, 2018: 209).

Yahya Kemal bu geçişleri "Akıncı" şiirinde şöyle anlatır:

*"Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik;
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!"*

*Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: "İlerle!"
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kafilelerle..."* (Beyatlı, 1974: 22).

Bugün o heybetli geçişlerden eser yoktur. Şair, bu yüzden Tuna'yı öksüz bir kıza benzetir ve bu hal onun içini sızlatır.

Tuna'dan yağız atlarla şanlı fetihler için geçişimizi hatırlar: "Nerede eski hızımız?" diye sormaktan kendini alamaz (Akbaş, 2018: 2010). Kumu da suyu da kutsal olan Tuna şairin gönlünde Ceyhun'un eşidir. Böylece tarih ve milli şuur birlikteliğine dikkat çeker. Türklerin ayak bastığı her yeri vatan olarak kabul ettiğini gösterir:

*Eşisin Ceyhun Seyhun'un
Kutsal senin suyun kumun
ir ucu sende yurdumun
öbür ucu tâ sedd-i Çin"* (Akbaş, 2018: 211).

Şair, Tuna ile aynı kaderi yaşayan Meriç ve Arda'nın geçen günleri yâd edip için için ağladığını düşünür (Akbaş, 2018: 211). Şiirin sonunda "biz" diyerek kendisini de içine katıp peş peşe sorular sorar, bugün gelinen noktayı kabullenmek istemez. Aklına gelen daha pek çok soruyu "niçin"e sığdırır:

*"Oğuz, Cengiz değil miyiz?
Onlardan iz değil miyiz?
Artık biz biz değil miyiz?
Ama bugün niçin niçin!?"* (Akbaş, 2018: 209).

"Yediyüzüncü Yıl" Anısına isimli şiirde, Meriç ve Arda'nın kardeşçe aktığından ve donanmaların bu sulara yüzdüğünden bahseder. Barbaros'un seferden dönüşü Yahya Kemal gibi Ali Akbaş'a da ilham verir.

Yahya Kemal, Süleymaniye'de duyduğu top sesleriyle Barbaros'un seferden gelişini hatırlarken Ali Akbaş'a da Tuna aynı şeyi hatırlatır.

“Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?
Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor!..
Adalar’dan mı? Tunus’dan mı, Cezâyir’den mi?”
(Beyatlı, 1974: 13).

“Kardeşçe akarmış Meriç’le Arda
Donanman yüzermiş mavi sularda
Sefere çıkarken her ilkbaharda
Barbaros gelirmiş Tunus’tan, Fas’tan” (Akbaş,
2018: 222).

Şair, Bosna yapılan zulümlere sessiz kalmaz. “Bosna’da Çocuklar” şiirinde oyun oynarken vurulan çocukları uçup giden birer güvercine benzetir. Çocuktan geriye kan içinde bir oyuncak kalır. Şair, oyuncuğu bulan Kanadalı askerini bunu kendi oğluna yıkamadan götürmesini ve üzerindeki kana bakarak ölen çocuğu hatırlamasını ister (Akbaş, 2018: 405).

Orta Asya:

Ali Akbaş, Orta Asya’ya karşı büyük bir duyarlılık taşır. Onun gözünde İtil, göbek bağımız, Tanrı dağları bizi doğuran anadır. Buradaki doğal güzelliklerin yanında Sovyet döneminde yapılan zulümler, katledilen yazarlar, şairler ve aydınlar şiire dökülür. O yıllarda tırpanların ekin biçtiği gibi insan biçilmiştir (Akbaş, 2018: 215). Bu yüzden Akbaş, Orta Asya’ya hep bir hüznün perdesi arkasından bakar. Güneşin bir gün doğudan doğmasını umut eder (Akbaş, 2018: 187).

“Kazak Mezarlığı” isimli şiirde, mezar taşlarını Almatı’dan Cambıl’a, Çimkent’e kadar yol boyunca pul pul uçuşan gümüş hilallere benzetir. Bu manzara kaybolan bir ordunun bozkırda parlayan mızraklarını andırır. Şair bu ordunun Kazak hanı Abılay’a ait olabileceğini düşünür. Ona göre: “Ruhlar şehridir bu diyarda mezarlıklar.” (Akbaş, 2018: 150). Şair, bu mezarlıkta, kıtlıktan, kırgından ve kahrından ölenlerin olduğunu söyler. Bunlar o kadar çoktur ki “sayıları gökteki yıldızlar kadardır.” Ölümler, Navrızbay ve Kenesarı komutasında bir intikam ordusuna dönüşmüştür. Kanları sulara, sesleri rüzgârlara karışsa da onların dökülen kanları boşa gitmemiştir, gök kubbenin altında ezanlar susmayacaktır (Akbaş, 2018: 150-151).

Şair, “Kırıldı Altın Kalemim” şiiriyle büyük yazar Aytmatov’a ağıt yakar. Şiirde Aytmatov ile Stalin tarafından kurşuna dizilen babası Törekul’un kavuşmasını anlatır. O gün Atabey mezarlığında bayram olduğunu, şehitlerin onların başlarına toplandığını, her tarafın çiçek çiçek olduğunu düşünür. (Akbaş, 2018: 153).

Akbaş, meşhur şiiri “Göygöl”ü Ahmet Cevat’a ithaf eder. Ahmet Cevat da aynı adla bir şiir yazmış ve bu şiirde Türkçülük propagandası yaptığı gerekçesiyle sürgün edilmiştir. Sürgünden sonra aynı

tarzda şiirler yazmaya devam ettiği için kurşuna dizilmiştir. Ahmet Cevat’ın 1922 senesinde yazdığı “Göygöl” şiiri, Azerbaycan’ın istiklâlini kaybettiği günlere; Ali Akbaş’ın “Göygöl”ü ise Azerbaycan’ın özgürlüğüne kavuştuğu günlere tanıklık eder (Alizade, 2019: 85). Akbaş, şiirinde Göygöl’e dair izlenimlerini tarihi ve kültürel zenginlik içerisinde anlatır. Seher vaktinde gördüğü gölü genç bir kıza benzetir. Suya vuran kızılık Akbaş’ın zihninde imgeler oluşturur. Şairin suya attığı gülle adeta su yanar ve göl uykusundan uyanır. Giyinmeye erindiğinden ipek tüllere bürünüp şairin karşısına çıkar. Bu ifadeler o anda göl üzerinde sis olduğunu düşündür:

“Giyip kuşanmaya erinmiş Göygöl
İpekten tüllere bürünmüş Göygöl” (Akbaş, 2018: 172).

Göygöl, depremle doğmuş bir yayla güzeldir. Bu güzel, ninnilerle büyümüş, yağmur ve kar sularıyla beslenmiş ve canlar yakan bir afete dönmüştür:

“Ne kadar özenmiş hilkâtin eli
Bir depremle doğan yayla güzeli
Ninniler dinlemiş deli rüzgârdan
Gıdasını almış yağmurdan kardan
Sonra canlar yakan bir âfet olmuş” (Akbaş, 2018: 172).

Şair, Göygöl çevresindeki efsanelerden de söz etmeyi ihmal etmez. Hüsrev’le Şirin’den Dede Korkut’tan, Köroğlu’dan, Kaçak Nebîden, Han Kepez’den bahseder:

“Bu sulardan doğmuş Hüsrev’le Şirin
Dedem Korkut bu dağlara uğramış
Acıkmış suyuna ekmek doğramış” (Akbaş, 2018: 173-174).

Akbaş bu şiirin satır aralarında ince mesajlar verir, Sovyet rejimine göndermeler yapar: “Şimdi yaylaların sonbaharıdır” “Yapayalnız kalmış kuğulu Göygöl” “Ağlayan göz gibi buğulu Göygöl” “Şimâl küleğiyle kar geliyor, kar” Bir masal motifini ustaca kullanarak Göygöl’ün bir gün hürriyetine kavuşacağını anlatır:

“Bir nevrüz sabahı sökerken şafak
Bir şehzâde gelip uyandıracak” (Akbaş, 2018: 176).

“Kutlu Taş” şiiri, Tanrı Dağları’ndan Şükrü Elçin’in getirdiği bir kara taş üzerine yazılır. Şair:

“Bu gece gök berrak ay sini sini
Uzak iklimlere kanat açalım
Haydi hayâl kuşum göster kendini
Çağımızdan başka çağa kaçalım
Dolaşalım bir bir Çin’i, Maçin’i

*Destûr deyip Kaf Dağı'nı geçelim
Ötüken'de bengü bâde içelim*” (Akbaş, 2018: 182).

der ve hayal âleminde gezintiye çıkar. Turan'a varır, aradaki zaman perdesini kaldırır, burada yapılan savaşlardan dökülen kanlardan bahseder, bu topraklarda o kadar savaş yapılmıştır ki “Bu dağlarda her taş bir baş düşer.” “Her yıla üç barış beş savaş” düşer. Akbaş taş büyük bir değer verir, bu taş onun için Hacerülesvet gibi kutlu bir taştır. “Aral'a Ağıt” şiirinde şair, Aral'ı rüyasında gördüğünü söyler. Burada Mağcan Cumabey ve Çolpan gibi aydınların çektiği çilelere mukabil, Aral da yaralıdır, suyu kan gibi akar. Aral'ı iffetli bir kıza benzeten şair, onun kurummasının sebebini küffar eline düşmesine bağlar (Akbaş, 2018: 212-213). “Şehriyar'a Selam” şiirinde İstanbul ve Orta Asya coğrafyasının dil ve kültür birliğine dikkat çeker. Şehriyar Azerbaycan'dan söylediğinde İstanbul'dan duyulmaktadır (Akbaş, 2018: 295).

Kuzey Asya:

Akbaş, Stalin devrinde sorgusuz sualsiz kurşuna dizilen büyük Yakut şairi ve devlet adamı Oyunskiy için yazdığı saguda, onun ağzından konuşur. Şiirde Oyunskiy, eşinin ve kızının rüyasına girer. Eşinin rüyasında Olonho Destanı'ndan mısralar okurken bir kış günü şafak vakti, apar topar kurşuna dizildiğini, naaşının bir çukura atıldığını anlatır. Kızının rüyasında Rus askerlerini aldattığını, ölmediğini söyler ve adeta ona teselli eder. Ölümü anlatırken kullanılan üslup dikkat çekicidir:

*“Topraktan geleni toprağa verdim
Kurtuldum ağırlıktan
Üç beş litre kan
Ve bir torba kemik
Gökten aldığım bende kaldı
Bir demet ışık
Ve bir kucak mavilik*

*Bak işte
Kırıldı kafes
Uçtu kuş
Ne iniş dinliyorum artık ne yokuş
Ses oldum, ışık oldum ben şimdi
Ufukları aşıyorum
Esen rüzgâra uyup her seher
Diyar diyar dolaşıyorum
Rüyasını süslüyorum çocukların
Ozanların dilinde
Kopuzların telinde yaşıyorum”* (Akbaş, 2018: 162-163).

Ortadoğu:

Akbaş, 2009 yılında Kudüs'ün İslam dünyasının kültür başkenti olması vesilesiyle yazdığı “Ana Şehir” isimli şiirde Kudüs'teki inanç zenginliğine vur-

gu yapar. Buranın ilk kıble oluşundan, içerisinde Mescid-i Aksa'yı, Kubbetü's-sahra, Merkad-ı İsa'yı barındırdığından bahseder:

*“Bilmem daha kaç inanç barınıyor sinende
Asırlardır ufukumuzu aydınlatan gümüş şamdan
Semâlarında birbirine karışmış ezanla çan
Şehirlerin anası ey!”* (Akbaş, 2018: 144).

Kudüs'ün ilk fatihi Hz. Ömer'i Selahaddin Eyubî'yi ve Yavuz Sultan Selim'i anar, Hz. Musa'nın Tur'da cenab-ı Hak ile konuşmasından, İsa'nın çarmıha gerilmesinden bahseder ve sözü günümüze getirir. Beni İsrail'le birlikte vadiye fesadın, hase-din, zulüm ve istibdadın geldiğini söyler. Şiirin sonunda Filistin'e değinir, Filistin'in sonunun Endülüs gibi olmamasını, çekilen acıların son bulmasını, gülmeyi unutan dulların, yetimlerin sevinmesini diler (Akbaş, 2018: 146-147).

“Bay Buş veya Bağdat Bombalanırken” isimli şiir George Bush'a 2008'de Irak başbakanı Nuri El Maliki ile basın toplantısı yaptığı sırada ayakkabı fırlatan Muntazar el Zeydi'ye ithaf edilmiştir. Şair şiirinde Irak'ın işgaline tepkisini dile getirir. İşgalci zihniyetin kendisine benzemeyen herkesi vuracağını söyler, bunların dost değil düşman olduğunu akıl hocalarının Darwin, kitaplarının Seleksiyon Natürel olduğunu ifade eder (Akbaş, 2018: 148-149).

“Kerkük Üstüne” isimli şiirde şair, “Sağır mısın sağır mısın Ankara” diyerek Kerkük'e sahip çıkılmasını ister. Kerkük denilince aklına boğazlanan bir Türk geldiğini söyler (Akbaş, 2018: 233). Şiirin sonunda ise Kerkük'ü Kıbrıs ile karşılaştırır. Burada şair, kendisini Kerkük'le bütünleştirerek şöyle der:

*“Deryada yüzen Kıbrıs
Bağrı kan sızan Kıbrıs
Hangimizin derdi çok
Ben Kerkük'üm sen Kıbrıs”* (Akbaş, 2018: 233).

Anadolu insanının yüreğinde derinden yara açan Yemen Cephesi, türkülerde olduğu gibi Ali Akbaş'ın şiirinde de yer bulmuştur. Akbaş, Yemen hatrasının tazeliğini şu dizelerle anlatır:

*“Bu türkü Yemenlidir
Gözyaşı kurumamış”* (Akbaş, 2018: 46).

“Nineme Ninni” isimli başka bir şiirde şöyle der:

*“Kim dayanır, o dayanmış
Bağrına taş basıp yanmış
Gene Yemen'i mi anmış
Gözleri ıslak ninemin”* (Akbaş, 2018: 303).

“Bizim Elin Kızları” isimli şiirde kadının çocuk doğurma fonksiyonuna şu dizlerle vurgu yapar:

“Hey kızlar
Bizim kızlar
Yemen’de, Bingâzî’de
Bir cephe’de biterdik
Bereket siz varsınız
Yaylada pınarsınız” (Akbaş, 2018: 33).

“Yeniden” isimli şiirde kendisini Nesîmî’ye benzetilen şair, Halep çarşılarında kelâmın diyetini canıyla ödediğini söyler.

“Nesîmî’yim,
Bir seher Halep çarşılarında
Kelâmın diyetini öz canımla öderim
Elimde dil bayrağı
“Hû!” der Hakka giderim
Yeniden” (Akbaş, 2018: 16).

Doğu Avrupa:

Ali Akbaş şiirlerinde Kırım’ı hüznle anar. Burası onun gözünde “Öksüz Yurt”tur. Kırım halkını sürgün edenlere “seni süren sütüm sürüm sürüne” diyerek tepkisini dile getirir:

“Kırım’da kırım var, Kazan’da kırım
Türkçe unutmuş, türküler yarım
Soyum, sopum, dinim, namusum, arım
Düşmanlar elinde talan oluyor,
Taşkent’te, Derbent’te olan oluyor” (Akbaş, 2018: 200).

Şair, her şeye rağmen bir gün bu yapılanların he-sabının sorulacağına dair ümidini canlı tutar:

“Kurt soyu bu, bir ölür, bin dirilir
Ötüken’de kurultaylar kurulur
Kızıldan, karadan hesap sorulur
Gam yemeyin yastığımız silahtır
Karanlık gecenin sonu sabahtır” (Akbaş, 2018: 203).

“Cengiz Vatan’a Döndü” isimli şiir, Londra’da vefat ettikten sonra Kırım’da toprağa verilen Cengiz Dağcı’ya ithaf edilir. Şair, Dağcı’nın bu halde bile vatana dönmesinden memnuniyet duyar. Bu günü “hem matem hem düğün” olarak niteler. Cengiz’in gelişini “Gözün aydın ey Kırım” diyerek müjdelere (Akbaş, 2018: 155-156).

Özetle, Ali Akbaş şiirlerindeki coğrafya Türk milletinin tarih boyunca at koşturduğu, inancını, kültürünü, medeniyetini taşıdığı ve yüzlerce yıl adaletle hükmettiği topraklardır. Akbaş, bu toprakların bugün sınırlarımız içerisinde olmamasından hüznü duyar, buraların öksüz kaldığını düşünür.

Bu coğrafya sınır çizgilerindeki ayrılığa rağmen halk anlatılarında, türkülerde ve Anadolu insanın gönlünde benzer şekilde yaşamaktadır. Bu coğrafya aynı zamanda Yahya Kemal’in “vatan” olarak kabul ettiği Türkçenin çekilmediği yerlerdir. Bunun-

la birlikte Akbaş’ın vatan kavramının merkezinde Anadolu vardır. O bir mülakatta da belirttiği gibi Anadolu’yu ne çok toz pembe anlatır ne de oraya siyah gözlükle bakar (Kabaklı, 1991: 249). Şiirlerinde, kendine has estetiğiyle köyde yaşamış olduğunu ve köye ait tüm zenginliği özümlediğini hissettirir. Bilhassa çocukluk yıllarına ait hatıralar onun şiirlerinde önemli bir yer tutar. Akbaş’ın özlemini duyduğu asıl Anadolu, çocukluğunun Anadolu’sudur demek yanlış olmaz.

Akbaş, şiirlerine konu ettiği coğrafyanın tarihine, kültürüne ve “duygu birikimi”ne hâkimdir. Anlatıldığı mekânların fiziki özellikleri yanında mutlaka tarihi ve kültürel zenginliğine vurgu yapar. Özellikle Orta Asya ile ilgili şiirlerinde insan faktörünü de ihmal etmez ve coğrafyanın yetiştirdiği şairlere, yazarlara, aydınlara ve komutanlara atıfta bulunur. Bu yönüyle şair mekân karşısında farklı bir duruş sergiler.

Kaynakça:

- Akbaş, Ali, 2018, *Bütün Şiirleri*, Ankara Bengü Yay.
- Alizade, Şeref, 2019, “Ali Akbaş’ın Şairliği ve Şiir Dünyası”, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış).
- Beyatlı, Yahya Kemal, 1971, *Edebiyata Dair*, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yay.
- Beyatlı, Yahya Kemal, 1974, *Kendi Gök Kubbe’imiz*, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yay.
- Beyatlı, Yahya Kemal, 1976, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yay.
- Kabaklı, Ahmet, 1991, *Türk Edebiyatı IV*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay.
- Kaplan, Mehmet, 1998, *Şiir Tahlilleri I*, İstanbul: Der-gâh Yay.
- Kurnaz, Cemal, 2013, “Ali Akbaş ve Şiiri 1”, *Kardeş Kalemler*, 76: 75.
- Örnek, Sedat Veyis, 1971, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yay.
- Şeşen, Ramazan, 1997, “Harran,” *İslam Ansiklopedisi*, XVI, İstanbul, TDV Yay.
- Tural, Sadık K., 1982, “Ali Akbaş’ın Şiiri Üzerine Bir Konuşma”, *Zamânın Elinden Tutmak*, İstanbul: Ötüken Yay.
- Yivli, Oktay, 2019, “Yahya Kemal’in Şiirinde Mekân”, *Türk Dili*, XCVII, 696: 680-694.